

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ГІМНАЗІЇ

Олеся Слизук

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

The article reveals the problems of formation of inward marks of the young generation in the process of school literature education. The humanistic worldview of teenagers is formed on the system of values inherent. They are most revealed in realistic and psychological prose and patriotic poetry by modern writers.

Розвиток сучасної гуманітаристики відбувається швидкими темпами, але не завжди у полі її досліджень перебувають інтереси представників молодого покоління українців – школярів. Проблема ця зумовлена системою цінностей, які є актуальними для них, але не враховані у змісті шкільної програми. Заповнити цю нішу може вивчення сучасної української літератури, адже на думку Ганни Токмань, завдання вивчення української літератури в школі - це «не тільки вміння сприймати і розуміти художній текст, набути на уроках, а й літературні та наукові знання і аксіологічні основи поведінки, завдяки яким молода людина духовно збагатиться, усвідомить українську самоідентифікацію (в розумінні етнічної і/або політичної нації), морально підготується до ситуацій екзистенційного вибору, що будуть на її життєвій дорозі. Учень повинен познайомитися з постатями видатних українських письменників (у марселівському сенсі поняття зустріч), особистісно сприйняти й осмислити низку художніх творів, зрозуміти і відчутти красу мистецтва слова, осягнути сутність духовних цінностей, закладених в основу прочитаних текстів» (Токмань, 2017, с. 2). Основою формування гуманістичного світогляду особистості, яка дорослішає, є загальнолюдські духовні цінності, їх усвідомлення й прагнення до самовдосконалення.

Сучасні вчені неоднозначно трактують побутування гуманістичного світогляду. Існування різних поглядів на цей феномен зумовлене зміною ціннісних орієнтирів, які нині спостерігаються в соціумі. Так, Д. Купер (Cooper, 1999) говорить про науковість сучасного гуманізму, а А. Нільсон (Nilsson, 2014) стверджує, що світоглядні уявлення людини нині структуровані на основі полярності між гуманізмом, який прославляє людство, зображуючи людей та їхній досвід як внутрішньо цінні, та нормативізмом, який зображує людей такими, що здатні реалізувати себе та досягти цінності лише стосовно зовнішніх норм та ідеалів. Концепція Г. Балла полягає у тому, що «зусилля, які мають на меті сприяти гуманізації суспільних відносин, повинні бути спрямовані передусім на сферу освіти й виховання підростаючого покоління – і заради покращення теперішньої та майбутньої долі представників цього покоління, і з огляду на те, що освіті притаманна, поряд з відтворювальною, і перетворювальна функція – освіта покликана бути могутнім важелем трансформації суспільства» (Балл, 2008, с. 11). Це уявлення реалізується у виховній гуманістичній парадигмі, яка, на думку І. Беха, має перевагу над усіма іншими підходами до виховного процесу в тому, що «лише вона робить предметом осмислення світоглядну функцію певної духовної цінності й залучає цю функцію до сфери виховних завдань педагога» (Бех, 2018, с. 44). Підтримуємо судження цього вченого: «Збереження складників духовного процесу надзвичайно важливе з огляду на те, що високосмислових цінностей неможливо навчитися у попереднього покоління (на відміну від знання). Кожне покоління повинно починатися у своїй любові, щирості, відданості, милосерді тощо» (Бех, 2018, с. 44). Відповідно, ці почуття найкраще осмислюються молодим поколінням на прикладах з художніх творів, у яких відображене сьогодення.

Особистості підлітків притаманний інтерес до читання художніх творів, у героях яких вони впізнають себе у вирі повсякденних проблем і випробувань. Відтак актуальними

для них творами є ті, в яких постають ситуації морального становлення, розкриті сучасні підліткові теми: булінг, перше кохання, взаємини з ровесниками й старшим поколінням тощо.

Приміром, уявлення школярів про цінність Батьківщини, рідного дому, сім'ї розвиваються під час ознайомлення з поезією Галини Кирпи, Тетяни Майданович, Ірини Небеленчук, Любові Якимчук, Сергія Жадана та ін.

Толерантності у взаєминах з однолітками, милосердя, щирості й відданості тій справі, яку робиш для інших людей, підлітки вчать у героїв художньої прози Галини Малик, Лесі Ворониної, Олександра Гавроша, Сергія Гридіна, Андрія Бачинського, Марини Павленко, Марії Морозенко, Зірки Мензатюк та ін. Приваблюють юних читачів у цих творах не лише образи протагоністів, але й цікаві сюжети, насичені фантастичними пригодами, наближеність у часі, актуальність тем і проблем, порушених у цих творах.

Формування гуманістичного світогляду, тобто уявлення про людину як найвищу цінність, її свободу, рівність, толерантність і справедливість у взаєминах з іншими людьми відбувається переважно у процесі читання й інтерпретації патріотичної поезії й реалістично-психологічної прози сучасних українських письменників. Це зумовлено зміною функцій літератури для дітей та юнацтва в сучасному соціумі.

Естетична функція літератури для підлітків є найголовнішою саме для літератури художньої. Вона визначає її суть, дозволяє аналізувати літературні твори як мистецькі явища, що мають не тільки цікавий, пізнавальний зміст, але й високохудожню форму.

Хоча дехто з науковців, письменників і заперечує важливість морально-етичної функції, притаманної художнім творам для підлітків, але вона, на нашу думку, розкривається в їх ідейному змісті, підтексті. Недарма говорять про «прихований дидактизм», «педагогічну наснаженість» дитячої та юнацької літератури. У художніх творах юні читачі відшукують приклади взаємин між людьми, засуджують негативні вчинки, співпереживають улюбленим героям. Усе це сприяє їхньому вихованню, формуванню типу поведінки в соціумі.

Комунікативна функція художнього твору для дітей та юнацтва розкривається відповідно до вікових особливостей читачів, доступності їхньому сприйняттю й розумінню. Через «екзистенційний діалог» (Токмань, 2017) з автором художнього твору підлітки формують власне уявлення про твір, співвідносять зображене в ньому з власним життєвим досвідом, вчать критично оцінювати вчинки літературних персонажів, дискутувати, відстоювати свою думку щодо прочитаного.

Отже, через реалізацію специфічних функцій у шкільній літературній освіті сучасна українська література для дітей та юнацтва має потенційні можливості для розвитку нового гуманістичного світогляду молодого покоління, сприяє їхньому духовному становленню.

Література

1. Балд, Г. О. (2008). Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): вид. друге, допов. Житомир: Волинь.
2. Бех, І. Д. (2018) Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Чернівці: Букрек.
3. Токмань, Г. Л. (2017) Українська літературна освіта: з погляду вічності й у контексті сьогодення. *Дивослово*, №3. С.2-6.
4. Cooper, D. (1999). Humanism and the Scientific Worldview. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, (93), 1-17. Retrieved March 23, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/41802111>
5. Nilsson, A. (2014). Humanistic and normativistic worldviews: Distinct and hierarchically structured. *Personality and Individual Differences*, 64, 135–140. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.02.037>